

THEMA 52 - CATACOMBEN II

ondergronds gangenstelsel

De term 'catacombe' is in Rome 'uitgevonden' en werd gebruikt om de ondergrondse begraafplaatsen in het begin van de christelijke jaartelling aan te duiden. Later werd de term ook gebruikt voor andere ondergrondse begraafplaatsen. Ook werd de naam gegeven aan ondergrondse locaties zonder grafplaatsen en in de sportwereld wordt de term *catacomben* gebruikt voor de ruimte onder tribunes van voetbal- en ijsstadions.

Parijs - Catacombes

Bij ondergrondse begraafplaatsen moet er echter nog wel verschil gemaakt worden tussen catacomben en crypten.

Bij catacomben gaat het om een ondergronds gangenstelsel en bij crypten om een onderaardse ruimte.

In deel II een aantal 'moderne' catacomben, d.w.z. ondergrondse begraafplaatsen met gangenstelsels, die veel later zijn ontstaan en die de naam 'catacomben' hebben geleend.

DEEL II - 'MODERNE' CATACOMBEN

ITALIË

• Napels: Catacombe di San Gaudioso

Toen het christendom staatsgodsdienst werd, werden de catacomben in Rome en elders in Italië geleidelijk aan verlaten en zelfs vergeten. Op zich is het merkwaardig dat deze begraafruimten niet werden gerecycled, maar dat de Italianen in plaats van ondergronds juist bovengronds zijn gaan begraven. Maar er is een uitzondering. In een oud catacombencomplex in Napels, de Catacombe di San Gaudioso, vond een hergebruik plaats. Na de ontdekking van een fresco van de Madonna uit de 5^e eeuw werd er door de Dominicanen een basiliek boven gebouwd en werd de

catacombe in de 17^e eeuw opnieuw een begraafplaats voor de geestelijkheid en de aristocratie, die volgens de rite van de *scolatura* werden begraven: het lijk werd door een *schiatamuorto* ('lijkenprikker') in een stoelvormige nis geplaatst en lek geprikt om uit te drogen. Na het uitdrogingsproces werd de schedel gescheiden van de botten, die naar het knielhuis gingen. De schedel werd in een holte in de wand geplaatst, daaronder werd een fresco aangebracht van de overledene, hetzij als skelet, hetzij gekleed in kleren die de sociale status of het beroep aangaven.

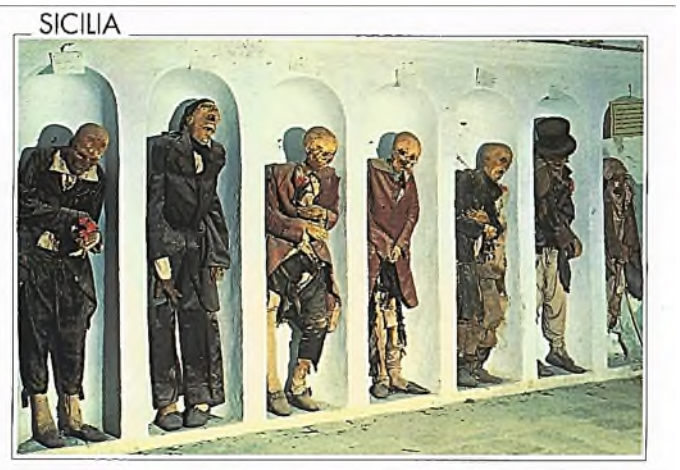
• Palermo: Catacombe dei Cappuccini

Toen de begraafplaats voor monniken onder het altaar in het klooster van de Kapucijnen in Palermo niet meer toereikend was, werden in de tufsteen onder het klooster nieuwe gangen uitgehakt. De nieuwe begraafplaats, vanwege het gangenstelsel terecht catacombe genoemd, werd geopend in 1599. De 45 monniken die van de oude naar de nieuwe grafplaats werden over-

gebracht, bleken perfect bewaard te zijn gebleven. Dat werd als een wonder beschouwd en dat trok zowel levend als dood publiek. Daarna werden niet alleen monniken (letterlijk) bijgezet, maar tegen forse betaling ook aristocraten en rijken. Om de mummificering een handje te helpen bedachten de monniken diverse methoden om het proces te verbeteren.

Palermo - Catacombe dei Cappuccini

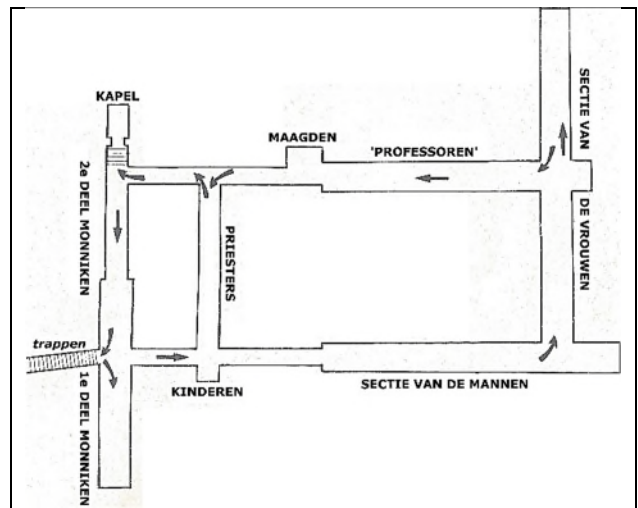

Savoca - Cripta dei Cappuccini

(ansichtkaarten)

Er werden vooral twee methodes toegepast om de lichamen te mummificeren; men liet ze in de open lucht uitdrogen of men rookte ze na ze in kalk of arsenicum gedoopt te hebben.

In totaal zijn er van de 17^e tot aan het einde van de 19^e eeuw zo'n 8000 mummies bijgezet. Ze hangen schouder aan schouder langs de muren, liggen in nissen boven elkaar. Ze zijn onderverdeeld in verschillende secties: monniken, priesters, mannen, vrouwen, kinderen en de professoren sectie, waarin ook doctoren, juristen, schilders en officieren liggen of hangen. Er is een speciaal hoekje voor maagden. Allen dragen hun beste pak, jurk of pij. In 1880 werd het verboden nieuwe lijken bij te zetten, op enkele uitzonderingen na.

Dat vooral de Kapucijnen patent leken te hebben op het mummificeren, balsemen en uitstellen van lijken blijkt o.a. uit het feit dat ze aan de andere kant van Sicilië, in het dorp Savoca (provincie Messina) dezelfde methode hebben toegepast in de crypte van het *Convento dei Cappuccini* uit 1603. In de 18^e eeuw werden hier de overleden monniken en leden van de aristocratie

van Savoca op dezelfde manier uitgesteld. In de crypte van de kerk *Santa Maria della Concezione dei Cappuccini* in Rome hebben de Kapucijnen de schedels en botten van zo'n 4000 overleden medebroeders verwerkt in 'kunstwerken'. En in de *Kapuzinergruft* ofwel *Kaisergruft* in Wenen liggen de gebalsemde lichamen van 146 Habsburgers.

FRANKRIJK

● Parijs: Catacombes

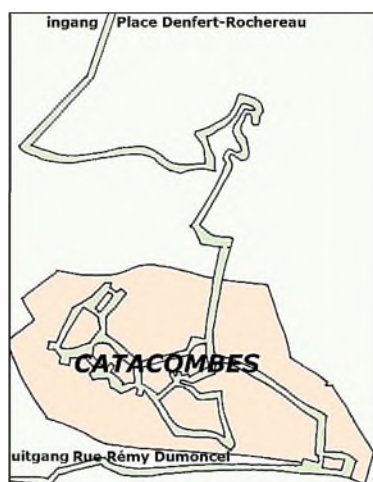
Van 1785 tot ver in de 19^e eeuw werden de stoffelijke resten van 6 miljoen ex-Parijzenaren overgebracht naar het *ossuaire municipal* in de voormalige kalksteengroeven van Montrouge in Parijs. Het gemeentelijk 'knekelhuis' werd *Catacombes* genoemd, refererend aan de Romeinse Catacomben.

De overbrenging was het gevolg van een funeraire revolutie, waarin het verboden werd nog langer in steden en rond kerken te begraven. De binnenstedelijke kerkhoven / begraafplaatsen werden geruimd en de stoffelijke resten werden

overgebracht naar een deel, 65 km, van het 300 km lange gangstelsel van de steengroeven, naar de *Catacombes*. Een deel ervan kun je bezoeken.

Op de Place Denfert-Rochereau daal je via een trap van 90 treden af in de buik van Parijs; 20 meter onder de grond kom je in een donkere smalle gang. De gang is lang, het pad oneffen, de muren zijn klam; na 1 km word je tot stoppen gedwongen door een dramatische tekst boven een zware toegangsdeur: '*Arrête! C'est ici l'empire de la mort*'. Stop! Dit is het rijk van de dood.

Na de poort gaan de wanden verder, maar het zijn geen wanden van steen meer. Duizenden menselijke beenderen liggen tot twee meter hoog opgestapeld, galerij na galerij.

Bij de aanleg van de Catacomben hebben de werklieden eerst wanden gebouwd met behulp van de grote beenderen. Op artistieke wijze werden daar schedels in verwerkt; in kruisvorm, in

hartvorm, als cirkels of vierkanten, maar meestal als een belegde sandwich: een rijtje knoken, een rijtje schedels en daarop weer een rij knoken. Achter de wanden werd tot soms 30 meter diep de rest van het gebeente willekeurig neergegoid. Ook pilaren, die het plafond ondersteunen, werden bekleed met botten en schedels. Het gebeente werd

gerangschikt naar oorspronkelijke begraafplaats, maar alle doden zijn anoniem. Ingemetselde plaquettes geven de plaats van herkomst aan. Er zijn sporadisch ook plaquettes aangebracht met spreuken die de bezoekers aanmanen zich te bezinnen op hun leven of liever op hun dood. Je bent 1,7 km verder als er weer een weg uit de onderwereld is.

herkomst: Ancien Cimetière St. Laurent

spreuk: Zij waren wat wij zijn, stof,
een speelbal van de wind;
vergankelijk als mensen, nietig als het niets

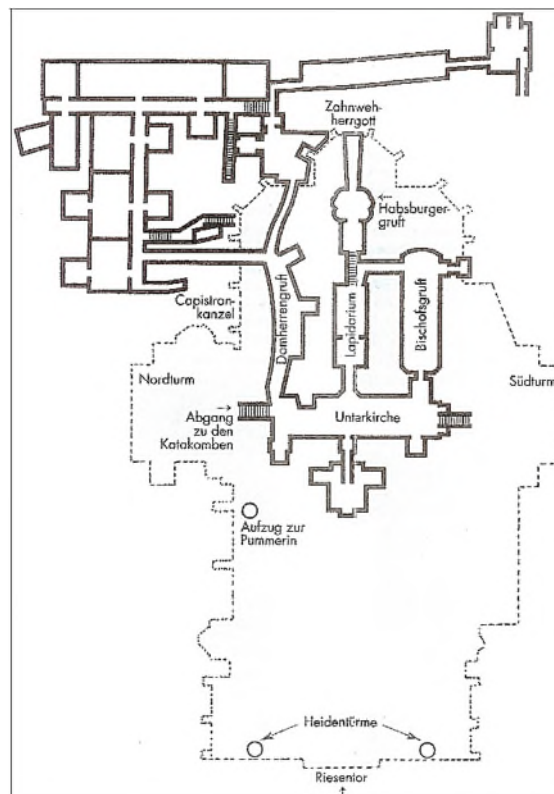
OOSTENRIJK

In Wenen wordt de Michaelergruft ook wel eens aangeduid met catacomben, maar aangezien het om de onderaardse ruimte onder de Michaelerkirche gaat en niet om een gangenstelsel, is daar sprake van een crypte. Dat geldt niet voor de *Kirchen Krufften* onder de Stephansdom, waar werd begraven in een uitgebreid ondergronds gangenstelsel.

• Wenen: Stephansdom - Kirchen Krufften / Katakomben

In het centrum van Wenen staat *der alte Stefl*, zoals de Weners liefkozend hun Stephansdom uit 1147 noemen. Onder de Dom bevinden zich de *Kirchen Krufften*, een uitgebreid gangenstelsel met 30 grafkamers, waarin in de loop van de eeuwen meer dan 16.000 doden zijn begraven. Vanaf de 19^e eeuw kreeg het onderaardse gangenstelsel de naam *Katakomben*.

Een eerste aanzet tot het ondergrondse complexe gangenstelsel werd gegeven in 1363, toen de Habsburgse hertog Rudolf IV (1339-1365) voor zichzelf en zijn nageslacht de *Herzogsgruft* liet aanleggen. Als eigenlijk 'geboortjaar' van de Katakomben ofwel 'Kirchen Krufften' onder de Dom wordt het jaar 1486 genoemd.

Op 24 april 1486 schonk de Duitse Orde aan de stad Wenen een kelder onder het Deutschordenhaus om daarvan een knekelhuis te maken. En zo ontstond geleidelijk aan het hele ondergrondse stelsel, dat nu bestaat uit de 'oude Katakomben', het gedeelte onder de Dom, en de 'nieuwe Katakomben', het gedeelte onder het voormalige St. Stephansfriedhof. De Stephanscatacomben dienden, zoals alle crypten onder de Weense kerken, een tweeledig doel: begraafplaats van vooraanstaande families en knekelhuis voor de definitieve opslag van duizenden anonieme doden, die daar het Laatste Oordeel konden afwachten.

Vooraf na de sluiting van het Stephansfriedhof in 1732 werden de ondergrondse ruimten vergroot. De onderaardse kamers en kelders werden tot een reusachtig massagraf. Tot 1783 ontstonden er 30 grafkamers. Per kamer werden ongeveer 500 kisten opgesteld, daarna werd de kamer dichtgemetseld. Door deze grote hoeveelheid doden werd de lijkenlucht zo sterk dat deze tot in de Dom te ruiken was. Als men de grafkamers opnieuw ging gebruiken, moesten strafgevangenen deze schoonmaken en de skeletresten naar de knekelhuizen brengen. Ten tijde van pestepidemieën werden lijken door openingen in de zogenaamde 'pestkuilen' geworpen, waarover ongebluste kalk werd gestrooid. Onder keizer Joseph II werd in 1783 ook het begraven in de Katakomben verboden. Bij de ruiming van het

Stephansfriedhof in 1784 werd het opgegraven gebeente nog in de Katakomben opgeslagen. In de 19e eeuw fungeerden de Katakomben nog slechts als 'griezelkabinet' voor de happy few, waarin op verzoek rondleidingen werden gegeven. In sommige gewelven waren toen nog gemummificeerde lijken te zien. Door de aanleg van de Weense waterleiding en het buiten gebruik stellen van waterbronnen steeg vanaf 1873 het grondwater. De hoge vochtigheid in de grafkamers dwong de autoriteiten de Katakomben te laten ruimen. Vandaag de dag zijn de grafkamers grotendeels leeg tot teleurstelling van op sensatie beluste bezoekers. Na de Tweede Wereldoorlog werd het oudste deel, het deel onder de Dom, zodanig gesaneerd en gerenoveerd, waardoor het 'nieuwe' deel het oudste lijkt.

'oude' Katakomben - Alte Herzogsgruft: urnen met ingewanden van Habsburgers

Je kunt de Katakomben alleen tijdens een geïdste rondleiding bezoeken. Daarbij bezoek je eerst de 'oude' Katakomben. In de *Bischofsgruft* werden vanaf 1630 de kardinalen bijgezet. In de *Alte Herzogsgruft*, werden tot 1566 de hertogen werden bijgezet en vanaf 1664 kregen daar in 18 nissen de urnen met ingewanden van de Habsburgers een plaats. In de *Neue Herzogsgruft* staan 16 kisten van leden van het Habsburgse Huis. De *Domherrengruft* biedt plaats aan

de kanunniken van het Domkapittel. Door de 6 meter dikke fundamenteën van de Dom leidt de gang naar de 'nieuwe' Katakomben, waar de 30 grafkamers waren en waar je slechts hier en daar nog een blik gegund wordt op een stapel beenderen. Het is eenrichtingsverkeer. Je verlaat de Katakomben bij de Kruifixkapelle, waar op 6 december 1791 het lichaam van Mozart werd gezegd om vervolgens afgevoerd te worden naar het St. Marxerfriedhof.

'nieuwe' Katakomben: grafkamers

BELGIË

In België zijn op een aantal begraafplaatsen ondergrondse graf galerijen aangelegd, die vanwege een gangenstelsel terecht ook wel catacomben worden genoemd. Ze werden aangelegd als er op de begraafplaats zelf ruimtegebrek was ontstaan. De aanleg was over het algemeen een kopie van (een deel) van de bovenliggende begraafplaats, zodat in de bovenpaden lichtkoepels konden worden aangebracht die licht lieten vallen op de onderliggende gangpaden.

In Braine l'Alleud, 30 km onder Brussel, werden eind zestiger jaren graf galerijen met een lengte van 600 meter aangelegd. Ouder en bekender zijn de catacomben in Laken en Namen.

● **Brussel: kerkhof van Laken - graf galerijen / catacomben**

Bij de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Laken in Brussel ligt de oudste nog in gebruik zijnde begraafplaats van Brussel. Onder de kerk is de Koninklijke Crypte, waarin 21 leden van het koninklijk huis zijn bijgezet.

Omdat in 1870 het kerkhof vol raakte, nam men het initiatief voor de aanleg van ondergrondse graf galerijen. Deze bestonden uit een netwerk van ondergrondse gangen met in de zijwanden grafnissen, die gerelateerd waren aan bovengrondse grafmonumenten.

Een eerste galerij van 31 meter was klaar in 1878 en in hetzelfde jaar werd begonnen aan de bouw van nog zes galerijen. Het project van een eerste gangstelsel werd in 1890 afgesloten.

ingang Catacomben

Van 1919-1928 werden de graf galerijen verder vergroot tot er een labyrint was ontstaan van 300 meter.

De aanleg van graf galerijen was zo'n succes, dat ze navolging vond op andere begraafplaatsen in Brussel, maar bovengronds! Hoewel de Catacomben in Laken in 1997 tot beschermd monument werden verklaard, werden de galerijen in 2011 in zo'n slechte staat bevonden, dat ze wegens instortingsgevaar werden gesloten voor het grote publiek.

Via een brede wenteltrap daal je af naar de ingang van de galerijen. Beneden is een diffuus licht, voelt het vochtig en klam, hoor je vocht druppelen en zie je aan het plafond stalagtietjes hangen.

bovengronds: lichtstraten en grafmonumenten

ondergronds: galerijen met grafnissen

● **Namen: Cimetière de Belgrade - Catacombes**

Ook op de begraafplaats Belgrade in Namen, die werd aangelegd in 1885, bevinden zich catacomben, die er al even vervallen uitzien als die In Brussel-Laken: vervallen, vochtig en met druipstenen van kalk.

volgende keer in deel 3 van Catacomben:

The English way of Catacombs